

ԱՐԱՔՍ ماهنامه آراکس

ԺԱ ՏԱՐԻ ԹԻՎ 81 ՀՈՒՆԻՍ 1997

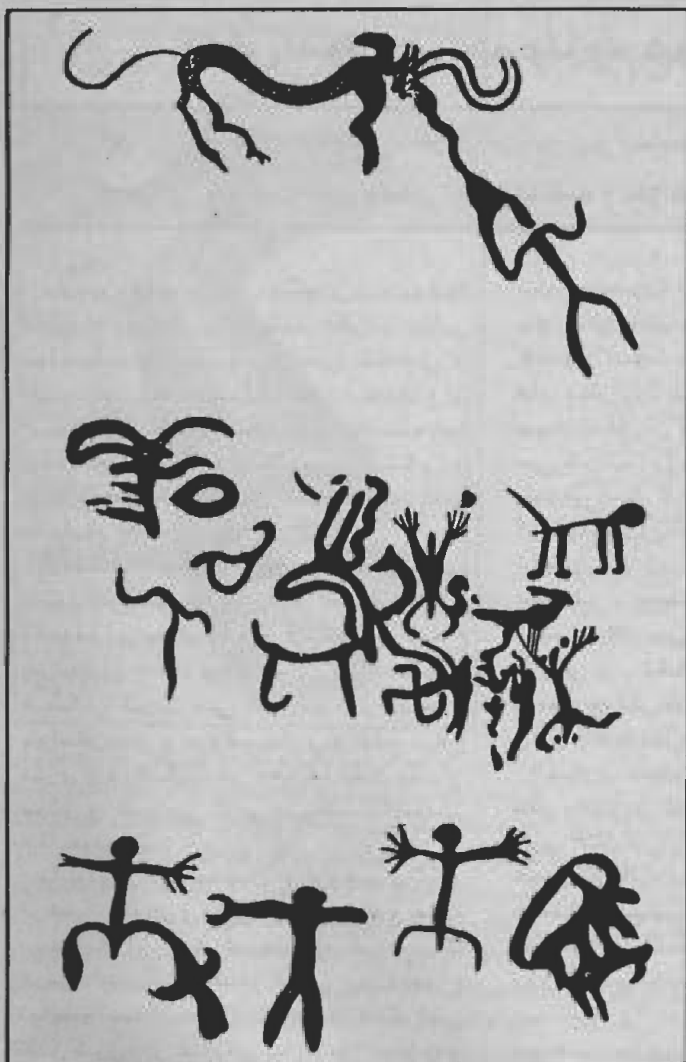
فرهنگی، اجتماعی، ادبی سال یازدهم شماره 81 تیرماه ۱۳۷۶ تک شماره ۱۰۰۰ ریال

Ս. ՍՏԵՓԱՆՈՍ ՆԱԽԱՎԿԱՅԻ ՎԱՆՔ - ԶՈՒԼՖԱ

ԱՅՍ ՀԱՄԱՐՈՒՄ՝

- ՄԵԾ ԵՐԿԸՆՏՐԱՆՔԻ ԱՈՋԵՎ
- ՎԱԶԳԵՆ ՄԱՆՈՒԿՅԱՆԻ ԱՅՑԸ ԱՄՆ ...
- ՀԱՅԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆԸ ՎՐԱՍՏԱՆՈՒՄ
- ՀԱՄԱՀԱՅՎԱԿԱՆ ԽԱՂԵՐԸ
ԿԱՆՑՆԵՆ ԵՐԵՎԱՆՈՒՄ

نقاشی های صخره ای دوران انشولیت، کوه های گفاما

روی ظروف و اشیاء زمینی پیدا شده تصاویر ترسیمی تزئینی وجود دارد. مجسمه ها و نقاشی های منحصر بفرد و عالی پرنندگان، آهوان، بزها و گاو میش ها که در قبور لچاشن (Letchashen)، دژ لوره و حفاری های سایر جاها کشف شده اند جزو شگفتی های هنری بشمار می روند. تصاویر و نقاشی های سده های ۹-۱۱ پ.م. درباره جانوران، پرنندگان، انسان ها، اشکال هندسی، آفتاب، اجرام نورانی آسمانی و علائم و نشان های مربوط به پرستش آب، آثار شگفت انگیز صحنه شکار و صحنه های زایش فضا و باروری، آثار عالی هنری محسوب می گردد. نقاشی های تزئینی به رنگ سیاه، قرمز و رنگ های دیگر که روی ظروف و اشیاء سفالی صورت گرفته اند حائز اهمیت هستند.

نقاشی های هنری که در هزاره های سوم و دوم پ.م. در ارمنستان خلق شده اند تدریجاً غنی تر شده رشد و توسعه آن ها در هزاره اول نیز ادامه یافت است. بسیاری از آن ها تنها جنبه تزئینی نداشته و مبین روحیات و تصورات و شناخت انسان های آن دوران درباره جهان و تصورات افسانه ای و تخیلات آنان بوده است. هنرهای زیبای فلات ارمنستان در سده های ۷-۹ پ.م. در دوران پیدایش و قدرت یافتن پادشاهی آراتیان (موسوم به اورارتو) همچنین در فاصله زمانی اتحاد اقوام ارمنی در شرایط تکامل شکل ملت ارمنی رونق یافت. آثار هنری که از اطراف دریاچه وان پیدا شده اکثراً در موزه های مختلف کشورهای بیگانه قرار دارند (لندن، برلین، رم، آنکارا، پتربورگ، مسکو و غیره) برخی از آنان اشتیاقاً به فرهنگ آشور نسبت داده شده است.

هنرهای مجسمی دوران پادشاهی آراتیان عمدتاً شامل نقاشی های دبراری، کنده

نگرشی بر تاریخ هنر نقاشی ارمنی (۱)

۱. گرهانیک

نموده های اولیه هنر ریشه در اعماق تاریخ دارند. آثار هنری قابل توجهی در ارمنستان بویژه در دهه های ۸۰-۱۹۵۰ کشف شده است. کهن ترین آنها متعلق به ده هزار سال پیش (نقاشی های صخره ای) می باشد که در غاری در «جنگل خسروه» واقع در ساحل شرقی رود «آزاد» پیدا شده است. بیش از ۱۶۰ تصویر گروهی انسانی در اندازه کوچک به رنگ قهوه ای خاکی ترسیم گردیده است. هزاران تصویر کنده شده روی صخره های کوه های گفاما (Geghama)، سیسیان (Sisian)، واردنیس (Vardenis)، آراگاتس (Aragats)، دامنه های کوه های تاوروس و دیگر جاها بجا مانده است. روی صخره های بازالتی تصاویر جانورانی چون بز، آهو، گوزن، گاو وحشی و نیز دزدگانی که جانوران دیگر را تعقیب می کنند مانند گرگ، یوزپلنگ، گربه وحشی، شیر و خرس توسط ضربات سنگ حکاکی شده است. این تصاویر از نظر هنری نسبتاً از سطح بالایی برخوردارند و بخش اعظم آنها به هزاره های سوم و دوم پیش از میلاد مربوط می باشند. در این تصاویر صخره ای واقع در ارمنستان صحنه های متنوعی وجود دارند. شکارچیان مسلح به تیروکمان، سگهای شکاری، گله حیوانات اهلی شده، گاری های دو و چهار چرخه که به گوزن های بزرگ متصل هستند. این تصاویر نه تنها توسط سنگ که به وسیله ابزارهای مفرغی حکاکی شده اند. انسان های اولیه از آنجا که پدیده های طبیعی روی زمین و آسمان را نمی شناختند، لذا تصورات و تجسمات خیالی و افسانه ای از آنها پدید می آوردند و دیدن سان عقاید و تصوراتی درباره آفتاب و آتش، رعد و برق، ماه، باران، نمناکی، حاصلخیزی و میوه دهی، مادری، زایش و مرگ، خیر و شر و ارواح مربوط به انسان ها، جانوران، درخت و گل، اجرام زمینی و سماوی ایجاد نموده بشوخی آنها را مورد پرستش قرار می دادند. همه این ها در هنرهای مربوط به ماقبل تاریخ و بصورت تصاویر و علائم خیالی و ذهنی تجلی یافته اند. استنباط ها و ادراکات خیالی و افسانه ای و سبک پذیری آنها بعنوان اساس و پایه بیان هنری در آمده اند. بدین ترتیب در تصاویر و نقاشی های صخره ای همراه با تصاویر جانوران واقعی شاهد موجودات خیالی، نیز هستیم و مار و اژدها مفهوم افسانه ای پیدا می کنند. تصورات و ادراکات مذهبی - نیایشی بتدریج در نقاشی های صخره ای هزاره های سوم و دوم پ.م. ژرفای بیشتری یافته و نقاشی های قابل توجهی از همین دوران درباره خدایان ارواح، جانوران، انسان ها و ستارگان باقی مانده است. شناخت واقعی انسان نیز تا حد زیادی افزون گردیده است. در نقاشی های صخره ای کوه های واردنیس مربوط به هزاره دوم، آثار پیچیده ای درباره حرکت اجرام نورانی آسمانی، فصول سال، شمارش زمان و گاهشماری با مهارت عالی هنری دیده می شود.

عصر مفرغ دورانی بود که هنرهای کاربردی و معماری در ارمنستان پایه ریزی شدند. روی سطح صاف و قرمز ظروف سفالی مربوط به این دوره تصاویر مردان و اشکال هندسی نقش بسته است. در قبرستان شهر گیرواکان (Girovakan) جام زرینی پیدا شده که روی آن تصویر شش شیر نقش بسته است. از همان جا ظروف و اشیاء نقره ای، سنگی و مهره های تسبیح کشف شده اند.

در حفاری های باستانشناسی ناحیه مدزاسور (Medsamor) چندین پرستشگاه، قربانگاه، آتشکده بت های گوناگون پیدا شده اند.

در تپه نزدیک شهر دوین (Dvin) پرستشگاهی پیدا شده که روی تخته های سفالی قربانگاه، تصاویری مربوط به ستارگان و تصورات انسان از فضا نقاشی شده است. روی تقسیم بندی سه گانه یکی از این تخته ها چنان حکاکی وجود دارد که به مفهوم سه عنصر فضا یعنی آسمان، زمین و آب (اقیانوس) یا مفهوم سه اتق می باشد.

یک تکه از کمر بند مغربی - قره باغ کوهستانی

انواع مهرها

سکه شهری آرتاشاد (سال ۱۸۳ پ. م.)

آنان تشسته اند. همچنین ماهی ها، ماهی گیران و خدایان عشق و زناشویی یونان به تصویر کشیده شده اند. در نقاشی موزائیک گارنی که متعلق به سده سوم است، در کنار نگاره ها نوشته هایی به زبان یونانی نیز وجود دارد. در این دوره هنر ارمنی با اتکا بر سنن محلی و با تأثیر پذیری از هنر هلنیستی پیشرفت شایان توجهی کرد.

کاری، اشیاء زمینی و پرستشی و الواح میخی است. آثار نقاشی های دیواری باقی مانده از این دوره (دو تپه کارمیر - آوین برده، آلتن تپه، آژنور تپه) و بازسازی های علمی انجام شده بر اساس آنها (توسط ل. دورنوو، ک. هوانسیان، ای. لوسوا، و. گازاریان، ن. تروختنوا) سطح عالی هنری دوره آرازاتیان و اهمیت آن را آشکار ساختند. سرای کاخ ها و حیاط های ستون دار، پرستشگاه ها و اتاق های مجلل توسط نقاشی های دیواری مزین بودند. این نقاشی ها کلاً هم ماهیت دنیوی و هم دینی-پرستشی داشتند. آنها همانند سبک شرقی صحنه های جشن، بزم های درباری، سان پیروزمندان سپاه، مراسم مذهبی، شکار و زندگی عادی را به نمایش می گذارند. در مرکز تالار آریونی (ایروان امروزی) صحنه تاجگذاری و صحنه ای که خدای خالدی روی یک شیر بزرگ ایستاده نشان پادشاهی را احتمالاً به پادشاه آرگیشتی اول (Argishti) اعطا می کند، نقاشی شده اند. روی صخره ای در آدیلهجواز (Adiljevaz) که سه متر ارتفاع دارد خدای دوم پانتئون آرازاتیان یعنی تیشباتینی (Teyshebaini) روی یک گاو میش تصویر شده است.

روی کمرندهای زینتی توام با تصاویر هنسی و گیاهی، تصاویر شیرها و گاو میش های زانو زده، مغان ایستاده در کنار درخت مقدس و موتیف های افسانه ای، حیوانی و غیره نقش بسته است. از جمله نقش های تزئینی و تئاتیک باید به عناصری چون تانک و انگور و درخت انار اشاره نمود. نقاشی های دیواری باقی مانده در آریونی از اینگونه نقش ها برخوردارند.

زمینه های اصلی نقاشی دیواری دارای تنوع زیاد است. روی زمینه کمرنگ، رنگ های آبی، قرمز، زرد، سبز و سیاه بکار رفته اند. این رنگ ها هم طبیعی و هم مصنوعی هستند. هنرهای تجسمی دوره آرازاتیان در عین همانندی کلی با هنر آشور و شرق باستان از نظر سبک و محتوا کاملاً منحصر بفره می باشد. فرهنگ این دوره از سویی به فرهنگ اسکیت ها و از دیگر سو به فرهنگ هخامنشی نفوذ کرده است.

آثار هنری که از سده های ۴-۶ پ. م. بجا مانده و جنبه تزئینی دارد هنر نقاشی ارمنی آن زمان را برای ما قابل تصور می سازد. برخی از آنان در نیمه دوم سده نوزدهم در ارمنستان غربی کشف شده اند و در موزه های پاریس، لندن و برلین نگهداری می شوند. یکی از آنها که در موزه بریتانیا قرار دارد، شامل تصاویر جانوران افسانه ای با دستان شیر، شاخهای یز، منقار شاهین یا کرکس و بالهای پرنده می باشد. موارد مشابهی نیز در موزه های لورور پاریس نگهداری می شود. در سال ۱۹۱۸ در منطقه نور آرش (Norareh) شهر ایروان در نزدیکی دژ آریونی ظرونی پیدا شده که روی آنها تصویر سوارکار هخامنشی، و تصاویر انسانی نقش بسته است و پیاله ای نیز در آرزوچان کشف شده (موزه بریتانیا) که روی آن ۱۷ تصویر برجسته نقاشی شده است و مربوط به سده پنجم پیش از میلاد است. اشیاء زینتی و آرایشی نیز در آرمایور قدیم و سایر جاها پیدا شده که حاکی از هنر طبقه حاکم سده های ۴-۶ پ. م. می باشد و همین ارتباط هنری با فرهنگ ایرانی دوران هخامنشی و شرق قدیم است. مهرهایی که در مقبره ها پیدا شده نمونه دیگری از این مناسبات می باشد.

از سده سوم پ. م. تا سده سوم میلادی فرهنگ و هنر یونانی بر فرهنگ ارمنی سایه افکند. بر روی سکه هایی که از زمان پادشاهی آرتاشسیان در دست هستند چهره پادشاهان آن زمان نقش بسته است. ظرونی که از همین دوره پیدا شده دارای نقوش شاهین و آهر می باشند. روی یکی از دو جام سیمین یافته شده، نام «پاکور دوم» پادشاه ارمنستان و تصاویر نمایشنامه ای دیده می شود. چنانکه مشاهده می شود، هنر نقاشی در این عصر اکثراً بر روی اشیاء کاربردی و زینتی به چشم می خورد. از دیگر سو هنر نقاشی در دو رشته خود یعنی نقاشی دیواری و موزائیک رونق فراوان یافت. نقاشی های دیواری در آرتاشاد یافت شده اند که در آنها از ۷-۶ نوع رنگ استفاده شده است. کف حمام گارنی واقع در دژ گارنی با موزائیک های متعددی پوشیده شده و اگر چه برخی جاها خراب شده اما ترکیب نسبتاً پیچیده آن قابل درک می باشد. روی سطح سبز دریاو در کادر رنگی مرکز تصویر آقیانوس پیر و تالاسان (دریا) زن زیبا نقش بسته است. در چهار سوی این کادر، کادراهای بزرگ و متوسط و کوچک دیده می شود که روی آنها تصویر موجودات افسانه ای وجود دارد و دختران زیبای ترومی پیشگوی پیر دریا بر پشت